

ఆంధ్ర రత్న

గోపాలకృష్ణుని చాటవూలు

2785/ROP

11/120

గోష్ఠీ ప్రచురణాలయము,

అమలాపురం

ACC NO
11/120

ద్వితీయ ముద్రణము

1000 కాపలు

ఆంధ్రీకర్త గోపాలకృష్ణుని 'చాటువు' లను చిన్న పాత్రమను యిప్పటికి ముప్పదియేండ్లక్రిందట మొదటిసారికి ప్రచురించియుంటిమి నాటికి నేడిది ద్వితీయముద్రణ ప్రథమ, ద్వితీయ ముద్రణలలోని భేదములు బహు స్వల్పములు "ఎంకిపాటల" పై గోపాలకృష్ణుని తీక్షణవిశుద్ధ కొన్నిచోట్ల అశ్లేలముగ నున్నదని ముఖ్యముగ మిత్రులు శ్రీ ఆచార్య రంగారావు కొరికపై యీసంపుటిలో పదలివేయబడినది ఇట్లనే రెండు అసంపూర్తిపద్యములను తీసివేయబడినవి అనేకవిత్తల కోరికపై ఆంధ్రీనాయకుఁ గూర్చిన పద్యము నూతనముగ యిచ్చుల జేర్చబడెను

ఇదలి పద్యముల సంఖ్య బహుస్వల్పము అయినను వీనినేల ప్రచురించవలెను?

(1) అధునిక ఆంధ్రులలో నేగాక యావద్భారతమందును గల మహామేధావులలో మన ఆంధ్రీంత్న మొక్కడు, అట్టివాడు తన సమకాలీక ఉద్యమములు, వ్యక్తులు, పై గూర్చి అప్పుడప్పుడు "చాటువు" గా జెప్పిన భావములు చారిత్రక ప్రాముఖ్యత బడయగలవని నా అభిప్రాయము,

(2) ఆంధ్రోర్త్తము వస్తున బ్రవక్ష శ్రీరాము దాతని
 ఇష్టదైవము ఇందలి పదముల దాదాపు అన్నియు
 శ్రీరామునికే అకిత మొనస్పబడినవి అట్టితొ యిందలి
 కొన్ని - దైవమైనను - ముఖ్యముగ 'క్రేర గవాధ సహోధము
 త - భక్తివాఙ్మయ - లోనికి ప్రావల్యము సామకాశముఁ గును

(3) ఇందలి వివిధవద్యములలోని హాస్యరసము నువ్వి
 సిద్ధము ఈవదములు చాచెగము "కొక్కెనాయ పద
 ములనియు తనర ల ' హాస్యరసలి యనయు, తాను
 'అల్పష్టడ' ననియ గోపాలశృష్టుడే చెప్పకొనెను ఆ
 రోజులలో ఆతనిపితల్లెడు లాతని 'హాస్యగాడు, వికటకవి
 'సుంకరకొండాయ అని విమర్శించుకపోలేదు హాస్యరసప్రద
 ర్థనలో తెనుగనీ లోకీ, నాధావి తెనాలి రామకృష్ణులను
 స్ఫురింపజేసెడివాడు, ఆంధ్రోర్త్తము,

(4) ఈచాటపులు యెక్కుడుగ హాస్యరససూచితము
 లైనను యిందలి గూఢార్థములు పరిమార్థనాధాములు
 ఉదా - "సుంకరకొండాయ వద్యములో తాను శంకరా
 అపరావతారమనిధ్ని ' వెక్కిరింతల వెంక వేదాంతము
 లున ఇమిడియుండును ' లక్ష్యమొక్కటి యు లేకుండుట
 అమనస్కసూచకము "నాన్ కో ఆపరేషన్ నాయకము"
 అనుపద్యములో అసహయోద్యమ మవజయము బొందిన

ప్పడు “ముందుగతులెల్లా భామందువీవు” అను సూక్తి
 శక్తిమాన్యులొ అత్యన్నతమగు ‘సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య’
 అనుస్థితిని సూచించును “ఆధ్రవాణీవిలాసము” లోని
 “నీడకోడిమానంబు నిలుపవయ్య” అనునది పిల్లలమరి
 పినవీరధదుని “వాణీ నారాణి” సంప్రదాయమును జ్ఞప్తికి
 దెచ్చును ఆధ్రవాణులందలి లోపములు వర్ణింపుచు
 ‘తమములేనదెయెన్నరే నెకములెల్ల? అనుసూక్తి సంపూర్ణ
 భక్తిశ్రద్ధలతో గూడిన తపోదీక్షయే మనకెల్లరకు శరణ్య
 మని బోధించును ఇట్టి మహానీయుని చాటుపద్యములు
 ఆధ్రమహాజనులకు సంపూర్ణ సమాదరణీయము లగునని
 ఆశించుచున్నాను

గోష్ఠి అమలాపురము
 శ్రోతి సం॥ర చైత్ర శు ౧౦౦
 (15-3-1964)

} గుమ్మడిదతి వెంకటసుబ్బారావు

~~~~~

శ్రీ ర జ్ఞ

ఆంధ్రరత్న గోపాలకృష్ణుని వాటావులు.

శ్రీ రంగనాద ప్రబోధము

కదా వా కావేరీవిమలసలిలచాగ్జ్ఞానట
చృభాజ్ఞం శ్రీరజ్ఞ తమిళహృదయధ్వాంతదళనమ్
తనో త్యాతిధ్యం మే నిజసదసి బద్ధచ్యుతియుతే
మహూర్తేత్యాక్రోశన్నిమిషమివ నేష్యామి దివసాన్ || ౧

కదావా శ్రీరజ్ఞ భవరసతరజ్ఞే ఫణిరలే
శయానం స్వారాజ్యాసన ఘనశయానం హృదిభజన్
అయే రజ్ఞస్వాన్ తమిళజనసంభావితవిభో
వ్రసీదేతి క్రోశన్నిమిషమివ నేష్యామి దివసాన్ || ౨

శ్రీరజ్ఞేశ కృపాలో తమిళజనసభాధ్యక్షదీక్షాంతరజ్ఞ
స్వారాజ్యానందనిద్రాపరవశ ద్రుతముత్తిష్ఠ భో రజ్ఞనాథ
త్రేతాయాం రామచంద్రాకృతిధృతభవతాప్రీణితైవాన్దో

స్త్యంధోహం వర్తమానాం తపభవనకథాంవక్తుమత
తోన్మే

పాదీభాగ విరాగ జగతి సత్యతామ్రంగామికాభ్యాం
 హి హస్తానే తాదే ధృతభరతసుతపాణహరే కృపాణే
 ఆన్ధ్రాయాం పాదవిద్యాగరనృపయశశ్శృంగభజ్జావసానే
 ఆయాతా స్త్వజ్జాతా వజ్రగణమిపే శాత్రచిత్రార్థతస్త్రా ।

బిద్రావావామనత్యంప్రపిషమదృధివ్యాంతసంపాద్యదేశాన్
 ద్వీపాన్ యూరస్సమీపాం స్తదను దశదిశాక్రాంతఖండాన్
రథాన్

ఏషా సామ్రాజ్యశాలా జ్వలితరవినిరస్తాంశుమాలా విశాలా
 తేయత్వత్సన్ద్రినిద్రాపరివశసమయస్వామ్యసర్వార్థభూమ్య

వాఙ్మూర్తం సమాజః పరిఃలితమతోఽనేకవర్షా నబ్ధారి
 దార్యావర్తప్రప్యత్రాఖిలకలహతలేపంచతస్త్రప్రపిషమ్
 నిక్షిప్త్యాప్య రాజ్ఞాం క్రమగమితమధాసేతుశీతా చలాన్తం
 ఆంజ్నే రాజ్యే ఖిమిళిత మభూతస్య వశ్యావయంతు । ౬

త్వామాధిక్యస్తదానీం గతవిమతనియస్త్రస్వాన్త సంజాతనీతిః
 విద్యాత్వప్రాచ్యవిద్యా విపశుజలఫలాద్భృక్షవాషాణపశ్యా
 యాతి క్లాన్తిం ధరితీ లవణము పణగ్రస్తమాన్తక్యశూన్యాః
 నిస్తేనాస్తే ప్రజావై హృతసకలకలోద్భూతసిద్ధాదరిదాగ్రి । ౭

ధర్మవాఖ్యానదానాధ్యయనజపతపశ్శీలసత్యవ్రతాదీన్
 సత్సత్త్వనీయదత్త సర్వధర్మరా భూసురాదోషపూరా

అన్యే శిక్షాజ్ఞానై స్వే త్వహితజనవచోద్భిన్నభిన్నాన్తరజ్ఞాః
సర్వే ప్యాంగైయ దేయతృణభరణకణా ప్రీతిము త్పాదయన్తి ।

దృష్ట్వా దౌష్టిత్య మేతద్విధిశృతమితి సంశోధ్య కారణ్యసాన్ద్ర
వ్యామోహపూహదాహవృతతులితగృహీతోగ్ర సత్యాగ్ర
హోయః

పేమాకాగ్రస్తప, శాస్త్ర వృతప్రణత మహీ మోహనాజోగ్ర
మహాత్మా

గాన్ధీన్వారాజ్యగర్ధ్యవిచలదధునాసఖ్యవైముఖ్యమోగమ్॥౯

(ది 2-10-1922 తేదీన శ్రీరంగమలోఁ జెప్పినవి)

శ్రీ రామ ఏం శ్వర స్వామి

(ఈ పద్యము శ్రీరామనగరున 7-3-1925 న శ్రీరామాలయమున
శంకుస్థాపనచేయు సమయమునఁ జెప్పఁబడినది)

సీ॥ శ్రీగిరిజానతి స్మితముఖాంభోరుహ

సారస్వమధుపానసమయములను

బ్రహ్మాదిమునిముఖ్య ప్రార్థితదానవ

సంతానసంహారసమయములను

పరకు చేలాదిభూసురభక్తసంతాన

సంగంధి సాదృశ్యసమయములను

నవయుగోదయ వేళ భవసమంచితవస్తు

గంతానముస్మజించుసమయములను

తే॥ గీ॥ ప్రళయతాండవ ముద్ద డలీల వెలయు

రాజరాజేశ్వరీమనోరాజ్య మేలు

సమయముల నాదుఁ బల్కలజాడ వినుము

రామనగరీవరాగ ! శ్రీరామలింగ !

శ్రీ రామచంద్రుడు

శ్రీవిష్ణుడు శ్రీరామచంద్రుడు
భూవిభుడు కోదండరాముడు
భువిని వెలసెను రామనగరిని
కవిజనాశ్రయఁడై ।

శ్రీవరుడు సుగుణాబిరాముడు
భవుడు శ్రీ కోదండరాముడు
అవనిభారముఁ బాప మాపురిఁ
బవనసూనుని గూడి వెలసెను
కవనగాన వినోదవాక్కులు
సవన మర్పింతున్ ।

ప్రతిమార్ధన

(ది 2-2-26 న గుంటూరుపురమున వేమనశతకము గాని యీ
90ది పద్యములను జదివినమీఁదట జెప్పిన పద్యములు)

అ! తోలుకడుపులోఁ దొడ్డవాఁడుఁడఁగ
రాతిగుళ్ళ నేల రాశిఁబోయి
రాయి దేవుఁడైన రాసులమింగదా
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ

అ! శిలలఁజూచి నరులు శివుఁడని భావించు
శిలలు శిలలెకాని శివుఁడు కాఁడు
తనదులోని శివునిఁ దా నేల తెలియఁసా
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ

ఆంధ్రరత్న సమాధానము
శిలలోన గల్గు జీవునిఁదెలియక
వాని నిశ్చలతయు వానిపరతఁ
దెలియ కిట్లు బ్రేలఁ దెలివియానట నీకు
వినయ మెవుడుగల్గు వెట్టివేమ ?

తోలుకడుపువాఁడు సోలెఁడైనను గోరు
రాశియైనను శూన్య రాశినైన
ముట్టకుండనె మెచ్చు చట్టుదేవుఁడు రోరి
తెలియ కిట్లు తూలితేల వేమ ?

శ్రీ మంగళగిరి నృసింహస్వామి

(ఆంధ్రగర్భము 1926 సం॥రములో కొంతకాల మావధనేవఁ జేయుఁగ మంగళాద్రియం దుండెను అచ్చటినుండి ది 23-6-26 న రామన సునీత మఁ జెప్పిన పద్యములు)

ఉ॥ ఎండల కోర్వలేక యిటు లింటికి వచ్చితి సంతెనాన నీ
యండనువీడ లేదు భవదంఘ్రియ గంబు సదా మదీయహృ
న్మండలి లిల్పినాడ ననుమానము వీడవె నాదుజాడ్యమున్
డెండ వెమఁగ శాద్రిసరసింహా! సుధాలయ! పానకాలయా॥

ఉ॥ ఎండల కోర్వలేకజమి యింటికివచ్చితి మంగళాద్రికిన్
రెండవసాటి రామనగగీక్షితియంచునుఁ దొల్లి తేత కా
లాంపురామచంద్ర విమలాకృతికొనలు నీవకావె మా
కండగనిల్చిప్రోతుపుశుభాద్రినృసింహయ! పానకాలయా॥

మ హా త్మ ని యు ప వా స ము

(1924 సం॥ రమణ స్వయంభు జరిగిన శ్రీ గాంధీ మహాత్ముని యుపవాస
సందర్భమునఁ జెప్పిన పద్యము)

సీ॥ వాదవైఖరిఁ దోలి వేదాంతరతిఁ దేలి

స్వారాజ్యపారంబుఁ జేరుకొంటకు

వ్యవహారనయసమన్వయభవ్యమార్గ మా

నేత్యగర్హిఁ బ్రతిష్ఠించుకొంటకు

హింసావధాగత ధ్వంసీయాధర్మంపు

పంశం బహింసచే వర్ధిల్లుటకు

లోకకల్యాణముఁ జేకూర్చ నాత్మార్ప

ణమును నర్పి కథముఁ దుదినఁ

బూనినాడు మహాత్ముఁడు భూభరము

బాపఁగా నేడు మహామహవాసవ్రతము

ముక్తినుమ హూర్త వేళలు మూగిన విశ

తామనగరీన రేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

త న్ను గూ ర్చి

(1920 సం॥రములో మహానందియందు జరిగిన యాంధ్రమహాసభా సమయము బందరు పెద్దలు కొందఱు తమ 'సుంకం కొంక' దని యొక నామముగా నిచ్చిన జబాబు ఇందు తాను శంకరుని యపరాధ తారమని చెప్పుకొనెను)

॥ బింకాలు ఎలుకు బందరు

కుంకల మీంకార మెల్ల గీడ్వడసే మన్

శంకరుడె మహానందిని

సుంకరకొంకాయ యాయె జోద్యం బేరా ?

* * * *

సీ! వేదాంతములతోడ వెక్కిరింతలతోడ

లెక్కర్ల పాగించు లీల నెవఁడు

లక్ష్మ మొట రేక యక్షగానములతో

కాల బువ్వభుచ్చు ఘనుఁ డెవఁడు

చీరాల పేరాల చిన్ని గామింబుల

దోస మెన్నక కొంపదీసె నెవఁడు

'ఆంధ్ర'రత్నం బంచు గవామికతోఁ బెద్ద

పిన్నలంచును మది నెన్నఁడెవఁడు

[ఆంధ్ర'రత్నం బంచు నధమపక్షము సుంక]

కొండడై యరికోటిఁ జెందు నెవఁడు]

అట్టి గోపాలకృష్ణుని హాస్యగురి

గోలకృష్ణునిఁగాఁ జేసి కొఱతఁదీర్చె

గాక(పట్ట) పగ్గములుండు నే "గాడ్డు" కైన

రామనగరీనరేంద్ర! శ్రీరామచ ॥ [1925]

నా నీ కొ ఆ ప రే ష న్ నా య కు య

సీ! గా ధిదేవునిరాక కంచు ధక్కలరాక

కరతాళశబ్దం దరువుగోరె*

దేవంధునిదశ ల్లిపసాలతోడీరె

రాజగోపలచారి బూజుబటె

కొండెంకటప్పన్న ఉండిలేకుండెను

బాయికటేళ్లు నిర్బాగ్యులైరి

లాలలజపత్రాయి కోలుపోయెను శ్రద్ధ

చండి సరోజిని పండిపోయె

అలియ గోలిలఁ గేళిసవాట్ మాని

ఖాళిగ తాలీలపాలఁబడిరి

జమ్మలాలూసెట్టి తుమ్మవీకుఁబట్టి

ఖద్దర్దకాన్సబ్ సద్దుచుండె

మొదటితాకిడి కింతట మోసమయ్యె

ఖ్యాతి కొక్కఁడు లెచ్చ మా మోతిలాల

ముందుగతు లెట్టులానో ఖామందు వీపు

రామనగరీన రేంద్రీ! శ్రీరామచంద్రీ॥

ఆంధ్రవాణివిలాపము

సీ! రామలింగారెడ్డి సీమరాజుల షెరిన్
 చేరి నన్ బొందంగ గోరుచుండె
 గంధికోవటి నన్ను హిండిచే నెట్టించి
 బండిలోఁ బెట్టింపఁ బంపుచుండె
 పండితుండనువాడు తిండికై వెండికై
 చండాలుకడనై న నుండుచుండె
 తొతిమేరు కవిగాళ్ళగతు లయోమయములై
 నన్ను వీధినిఁబెట్ట నెన్నుచుండె

అకట! దిక్కెవ్వరింక నా కపనియందు
 అనుచు నేడ్చుచునున్నది యాంధ్రవాణి
 నీదుకోడలిమానంబు నిలుపవయ్య
 రామనగరీనరేద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

* * * *

సీ॥ దామెల్ల రామణ్ణి సీమలో మెచ్చారు
 యెంకిపాటలు నింగి కెక్కుచుండె
 పంగవాసి ఘట్టర్తి నింగిలీషు కజిన్సు
 మెచి గ్రంథాల్యాసీ చచ్చవేసె

* కవుతరయ్యకు మాఘ్య ఖండంతెరయు ౫౮

గొప్పగొప్పోళ్లంచు గొలపుటై

అడవిబావడిపెరు పడలే దదింకాను

వడుతుంది దొరలలోఁ బడినయపుడు

కళలు పుట్టెను తెలుగులగడ్డలోన

ననుచు “క్రిటికులు” ఘోషింతు రానుగాని

మనకుమాత్రము గన్పింపమాన నేమొ

రాసునగరీనరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

---

* కవుతా శ్రీరామస్త్రిగాయ

బా ప ట్ల

సీ॥ భావనారాయణస్వామి నీమమఁబూను

గుడిలోని వేదాంతగోష్ఠితోను

శివదివాణముకాడ 'సనిమ నాట్యమ్మాడ

సంధ్యాటన వీడు సాంబశివుఁడు

దేశాంతరులనీతి కోశాంతముగఁబాతి

ఆశాంతమును జూతు రవనినురలు

వతుఁగలింతుఁ రేక యితరు లంతకు రాక (?)

రసికత్వము హసించు రాజవీధి

పంచభూతములవి బారె నఁచులకును

పుర మరాతులదయ్యెను భూతమేము!

బాగుఁజేయుము బాపట్ల వేగ మీవు

రామసగరీనరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!।

న ర సా రా వు పే ట

సీ॥ గృధ్రవాయసవానభద్రభాగి హసించు

మిదైకొంకులకాంతి మేహశాంతి

కలబంగారింబుఁ గడుపారఁ గన్నకం

సాల కొళికు వట్టి నేలవట్టి

లంకాపురాధీశు పంకాలలోఁ బుట్టి

పైఁబడి బ్రతిమాలు పైరుగాలి

చెలికాడు కోటయ్య యిలవీడి కొండెక్క*

గంగ వొచ్చెను భూమిగర్భశరణ

అకట' నరసన్నరాయని వికటపేట

గగన మొక్కటి కల దందుఁ గలవుదీర

గాక నేగెదె పురివీడి కాననముకు

రామనగరీనరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర॥

---

* కోటప్పకొండ

గుంటూరు పురము

(గుంట - రలో పురపాలక సంఘము తరపునఁ గ్రంథాలయము దెలుచు సంవత్సరమున కేరము న న్విస్తతగా నున్నందున కూర్చొని యుపన్యసింపఁచె దని గోపాలకృష్ణుఁడు పప్పుగా సభలో నెవ్వరో 'ఆస్వస్తతగా నుండగా నె దు కిచ్చటికి వచ్చినా' రని యసభ్యముగాఁ బత్కిరి అందుపై సభలో ల్లోలము తెరిచిను తదకు గోపాలకృష్ణుఁ డీపద్యము ఆకువుగా జెప్పి నుత్తరముఁ దప్పింపఁజేసి సభను శాంతింపఁజేసెను)

శ్రీ సకలోద్యమవ్యాప్తి కకలంకనిలయమై

శరణిచ్చుపురము గుంటూరుపురము

తిక్కనాదిమదాంధ్రదిగ్గజేంద్రవిహార

సారభూతలము గుంటూరుపురము

దేశకల్యాణసందేశనిర్వహణాఖ్య

మోరాధ్వభూమి గుంటూరుభూమి

ఆ ధాన్యని స్వర్ణ జ్యాప్తియా వేళల

మారాజధాని గుంటూరుపురము

నాగ పాణింపునఖుఁడు శ్రీనడిమిఁల్లి

నె సజ్జా విభుఁడిందేల సరసలిల*

రాకయుఁడు నె పాణింపుఁ బోకయైన

రామనగర నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

* శ్రీనడిమిఁల్లి పరిసింహరావుగారు పురపాలక సంఘాధ్యక్షులుగానుండిరి

గుంటూరి వారు

(ది 26-2-26 కేరీవ గుంటూరుజిల్లామహాసభకు ఆహ్వానసంఘా
ధ్యక్షుడుగ గోపాలకృష్ణుడు సభితుల కొనసాగి స్వా తీవద్యము)

సీ! శ్రీమదాంధ్రవనీ క్షేమమిమాంస వి

స్తారవూరితులు గుంటూరివారు

తిక్కనాది మదాంధ్రదిగ్గజేంద్రవిహార

సారభూవరులు గుంటూరివారు

నిజలాంద్రనేతృత్వ విరుపమవ్రజ్ఞాపి

కారపారగులు గుంటూరివారు

ధర్మసంగ్రామసందర్భనిర్భరవాక్య

పూరాగ్రవరులు గుంటూరివారు

వర లిచ్చుచునున్నరు స్వాత బు

ధర్మదీక్షితులగు సభాస్తారతికి

చేరి సటియింపు వారి హృత్సలమందు

రామనగరీనరే ద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

—

ఆంధ్ర నాయకులు

నీ శౌంధ్యకటకృన్న గుండునున్నగదన్న*

గోపాంకిట్రాయ కొక్కిరాయి ।

ఒంగటూరు ప్రకాశ మంగిలీషుపిశాచి

నాశేశ్వరుడు వట్టి నాగుజెముడు ।

పట్టాదిసీతన్న తుల్యపురుగుగదన్న

ఉన్నవలచ్చునున్న దున్నపోతు ।

గొల్లపూడ్పాతన్న కల్లురేనికబోడి

బులుసు రాంబడు వట్టి పుట్టుకుంక ।

అయ్యదేవరవాడు పెయ్యనాకుడుగాడు

అయ్యంకి రమణయ్య దయ్యమయ్య ।

డాక్టర్ సుబర్మణ్య మాక్టింగ్ ఫులిష్టాపు

దువ్వూరి సుబ్బమ్మ దృష్టిబొమ్మ ।

అనుమ బలుకడు రాంధూరి నపనియందు ।

గాంధీశ్రేష్ఠునిమతములో గలసినపుడు ।

తపములేనిదె యెన్నరే నెపములెల్ల ।

రామనగరీ నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర! ।

---

* From hero to zero

ఆంధ్ర సభాధ్యక్షులు

సీ! ఓయ్య సరసిమృత్యు బ్రహ్మలోకాన్నుండె

వ్యాపతి సుబ్బన్న చూపుతగ్గె

పానుగంటి విబుండు పరిథమప్రధానయై

ప్రభుచంతను జేరి యొడిగియుండె

మోచర్ల రామన్న పేచరుండె యుండె

* కే వి కృష్ణారావు కీర్తిమిగిలె

వట్టాభిసేతన్న గుట్టుగా కాలంబు

‘జన్మభూమి’ని జేరి జరుపుచుండె

వీరలందఱు మాడరేట్వేధివారు

ఆంధ్రసభ మున్ను నేలి రత్నాదరమున

నేడు మనపాల బడియెను నిశ్చయముగ

రామనగరీ నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

---

* కే కే॥ పోలవరం జమిందారుగారు

అ స్త వా క్య ము

(శ్రీయతి - డిండ్లి నరసింహాచార్యుగా కీః జెప్పినది)

౧॥ సత్త్వమూర్తివి నీవు సతత తామసగుణా
కాంత ప్రాంతభాంతరంగ మద్ది
దానశీలఁడ వీవు దానవాంఛితదీన
నిర్ణయాంతరపూరదుర్ణయ మది
త్యాగభోగివి నీవు రాగసాంగత్య సం
జాతపాతకకర్మవారిత మద్ది
శ్రావ్యోత్తమఁడ వీ వబ్రాహ్మణాంగ్లేయ
దాంపత్య దస్సంప్రదాయ మద్ది

అని మునిసిపాల్టి వర్ణింతు ననవరతము*
నాదు ప్రాణంపునఖునకు నయముమీర
గలుగ విమ్మిపు డాత్మీయజ్ఞానపటిమ
రామ-గరీ నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

---

* చీరాత గాయకుడైన గోపాలకృష్ణుఁ డీపద్యముఁజెప్పట యెంతయు
‘మంజు’ముగ నున్నది మన ప్రస్తుత పురపాలన ‘పానా-పాన పరిపా
లన’ యని యాతఁ డొకానొకసమయమునఁ జహత్కారముగ నుజిపెను

కాశీనాథుని నాశ్వరరావుగారు

సీ! ఆంధ్రఃత్రిశతోడ సమృతాంజనం బిచ్చి

తలనొప్పిఁ బాపెడి ధన్యుడెఁడు

లక్షలాదిగ డబ్బు దీక్షతో సమకుర్చి

భిక్షకోటినిఁగాచు దక్షుడెవఁడు

ప్రతికాస్పరెన్నును గతినీవెయనివేడ

పెరిసిడె టుగా నేలు రసికుడెవఁడు

మితవాదిహితుడౌచు నతివాదగతుడౌచు

నందు నిందునుఁజేరు డెవఁడు

అట్టి కాశీనాథుని నాగయావ్యాయుగడు

పుట్టకుండిన నాంధ్రంబు పుట్టియిఁగి

గిట్టకుండునె యేనాడొ యట్టెనీల్లి

రామనగరీ సరేంద్రీ' శ్రీరామచంద్రీ॥

ట ం గు టూ రు ప్ర కా శ ం ప ం తు లు గా రు

సీ॥ అరవవాగ్వాపార మచ్చు దా నొత్తుచు

*మలయాళభగవతిఁ గొలుచునెవఁడు

అగ్ని సాక్షి గఁగొన్న నంబుజాక్షి నివీడి

ధనయశకికా తల దగిలెనెవఁడు

ఆంధ్రకాంగ్రెసు సభాధ్యక్షతఁ జేబూని

భారతాపని నేలఁ గోరునెవఁడు

లోకస గ్రహదీక్షఁబా కి పైకెక్కి తా

“స్వరాజ్య” మందంగ గోరునెవఁడు

కాలభైరవభీకరోగ్రానలహ్రీ

కాశమూర్తియై గ్రామఁ బ్రకాశమూర్తి

కలుగ దేశాని కింకేమి గల్గు కొదువ

రామనగరీ నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర॥

---

*స్వరాజ్యపత్రిక కప్పటిసంపాదకుడగు కీ॥ శే॥ కె యం పనిక్కరుగార

కాష్ఠ్యం కంఠేన్

సీ॥ గంగామహాదేవి గంజిహాసినఁ దా॥వి

గతిమాలినూరురా కానుపూరు

వాల్మీకి ఋష్యాది వాటికలకు వన్

కాటి కిప్పటివేరు కానుపూరు

భాంతస్వాతంత్ర్యఘోరాహవోద్భవ

ఖడ్గహవవిహారు కానుపూరు

వాల్మీకి వాక్కుతో లాల్మీలి* కూతతో

కాస్మపాలిలనూరు కానుపూరు

నేటికొచ్చెను కాంగె సువేటగాడు

శక్తిలేదింక నీయెడ భక్తిలేమి

గాక నీయెడ యత్నింటి గతి యజేల

రామనగరి నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర॥

---

* లాల్మీలి మిఠున్

స్వే త రీ తు లు

స్వే వేంటవె ట నె వోయి గుంటజంటను దెచ్చి
యొంటిగంటకు నింట చుంట
పాపదాపులఁజేరి కైపు నోపుగఁజేసి
తాప మాపగలేక గోపుచుంట
వాటుహోట ఎలొ దూరి హోటుహోటువి మంచి
యేటపేటులదెచ్చి యీటుచుంట
రాసవాసములందు దాసీలెస్సీల శం
దేసు గూసులచిందు*లేసు చుంట

స్వేతరీతులు బూతులు నీతు లుత్త
పోలితిక్కును
డబ్బు దబ్బుగఁ గోల్పోయి డాబుగాను
అంధ్రభూమినిఁ దిరుగుదు వాధవాని

---

*Eat - తినుట

*The ass dance and the goose dance-పాశ్చాత్య
నాట్యరీతులు

చ దు వు మో పై న చా న లు

సీ! ప్రకటకు పాపిఘ్న విక్కిన ముక్కోఘ్న
వాడిపోయినమోము బీడుఘ్న
ఎండిపోయిన . పండిపోయిన ముఘ్న
కాళ్లకు మేజోళ్లు కళ్లజోళ్లు
మల్లుగట్టినబట్టు ముఘ్న పెట్టినకట్టు
నక్కి గుట్టినబట్టు నడుము తట్టు
సందుచేసినచంక కందిపోయినడొంక
పలుచఁబాటినతొండ పలకలమెడ

గూనిరెక్కలు చుక్కాని లేనివాణి
పసిడిపళ్ళును కల్లిన ముసలిపెదవి
చదువు మోపైన చానలచండ మార
రామనగరీ నరేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

బంధరుసభలు

(1925 బంధరు ఆంధ్రరాష్ట్రీయ మహాసభలఁగూర్చి)

ఒడాయికోర్లన్న, కాంగ్రెసు

ఒడాయికోర్లన్న-

ఒందరుతోన నందడిచేసిరి

బి

విందులు చిందులు తండనాలతో

వందలకొలదిగ నందడిఁజేసిరి

బి

పొట్టమాటలను చాటఁధారలను

వోటుకు, రైటుకు లోటుపడక బహు

బూటకములతో, నాటకములతో

పొట్టపారమున ఘాటుగ వాగిరి

బి

కా స న స భా బి హి ష్కా ర ము ం గు ర్పి

(కారాగారవిముక్తుడై వచ్చుచు మదరాసునగరమునం దిచ్చి
యపన్యాససందర్భమున జెప్పినది)

న యాచే రి ఫారం - నవా స్తీలు ఫేముం

న కాన్సిల్ నతు పీవీకాన్సిల్ పదం వా

స్వరాజ్యార్తి హస్తాంగ రాజ్యే నియనా

ఫరంగీ ఫిరంగీ దృగంగీ కరోతు॥

హస్యచక్రవర్తి - దగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య,

కొన్ని ఆంధ్ర రత్న సూక్తులు

బెజవాడలో నొక ఆంగ్ల దినపత్రిక స్థాపించవలెనని డాక్టర్
పట్టాభి సీతారామయ్యగారు చొకతూరి ప్రయత్నించేడు సభ
జరిగింది 'Wanted an English Organ for Andhras'
అని కరంత్రం చూపించెద సభలో గోపాలకృష్ణయ్య
గారిని మాట్లాడమన్నాడు ముందు నిరాకరించేరు బల
వంతం చేయగా, 'మాట్లాడ్డాని కేమింది? ఇందాకా డాక్టర్
గారే శైలివిచ్చేరు-ఇప్పుడు డాంధ్రులకు ప్రత్యేకంగా Organ
లేదు ఇంతవరకు మనవాళ్ళు బెసెంటుగారి Organ
'New India' పత్రికతోనే కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు'
అన్నాడు - సభంతా గొల్లుమంది

1920 మహానంది సభగా కొండజాతనిని "సుశర
కొండయ వేషమున గేలిచేస్తే, ఆంధ్రరత్న సమాధానం
"బింకాలు పలకు అనేదర్శన 1944 లో చెన్నపురిలో
జరిగిన ఆంధ్రమహాసభలో వందనసమర్పణ చేయవలసివచ్చి
నది. అండటిసీ ప్లామించేడు ఆరోజులలో దేశకంటకులుగా
భావింపబడిన సి. వి. డీ. ల ప్రస్తావన యెత్తుకున్నాడు, ఆంధ్ర

రత్నం 'ఇచ్చటి నుంచి ఎందుకు కూడా మన వందలాది
వార్షిక మినహాయింపు అవసరమే' 'వెదవలేని పెళ్లి వెలవెల
పోయిందన్నట్లు, సివిడి లు లేని భారత్ కి కట్టడన్నాదు.

♦ ♦ ♦ ♦

గుంటూరు కాంగ్రెసు ఆఫీసుకి ఆ ధర్మార్థం ఒకనారి
వెళ్లెను శ్రీగొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రి గారు ఖద్దర్ బోర్డు
లెఖలు చూస్తున్నారని 'ఏం చేస్తున్నారు? శాస్తులుగారూ!
తారీఖులు కూడతున్నారా ఏమిటి?' అన్నారు

♦ ♦ ♦ ♦

1924లో కాంగ్రెసులో స్వరాజ్య పార్టీ "నో ఛేంజ్"
(No Change) పార్టీలని రెండు పార్టీలుండేవి గోపాల
కృష్ణుడు కొంతెవరకు స్వరాజ్య పార్టీ అభిమాని రెండో పార్టీ
రీని "మారని పార్టీ అని చమత్కరించేవాడు ఈ రెండింటి
లో ఏది మంచిదండీ? అని ఒకరి పక్షాన్ని స్తే, గాంధీగారి
చూత్రేదుతనం కంటే నెహ్రూగారి వెదవతనమే బాగున్నట్లుం
దండీ" అని ఆంధ్రరత్న సమాధానము నో ఛేంజ్ పార్టీకి
ఆరోజులలో గాంధీగారి అభిమానం ఉండేదని ప్రతీతి

♦ ♦ ♦ ♦

1921 లో బరంపురంలో ఆంధ్రసభలు జరిగేయి
అందరినూ తన రామదండులో కేరమని ఆంధ్రరత్నం ఉద్బో
ధించెడు "అయితే తురకలమూట యేమిటండీ?" అని ప్రశ్న

వచ్చింది అందుపై ఆంధ్రరత్న సమాధానం “వీరు చంద్ర
 వంశను ఆరాధిస్తారు శివుడు చ ద్రోశేఖరమూర్తి రుద్ర
 మూర్తిన్ని ఆతనివలె వీళ్ళున్న రుద్రాభిమానులే తన
 నెత్తిమీద గంగను అలంకరింపజేసుకోవలసివచ్చుటచేత ఆపె
 యాజ్ఞపై ఆతడు తన శిరోజములను గడ్డను మీదకు ‘ట్రా
 స్ఫర్’ చేసుకున్నాడు అందుచేత ముసల్మానులంతా శివభ
 క్తులే మనకు శివకేశవాభేదం గనుక వాళ్ళూ ఈరామదండు
 లో జేరవచ్చును అల్లాని కొన్నిచోట్ల ‘శంకర్ ఆల్లీఖాన్’
 అనికూడ పిలుస్తారు మీకింకా సందేహం వుంటే, హైదరా
 బాద్ నైజాంగారిప్పటికీ భద్రాద్రిరాముడికి ముఖ్యస్థానీ
 కావలిస్తే కనుక్కోండి!” అన్నాడు

సుప్రసిద్ధ కవియైన ఉమర్ ఆలీషా గారొకసారి ఆంధ్ర
 రత్న రామదండు నుద్దేశించి “రామదండు మిశ్రమ సమాస
 మగుటచే దూష్యముకాదా? యని ప్రశ్నించెనట, అందుపై
 “ఉమ్రాల్లిషాకవి యేరమాసమండీ? అని ఆంధ్రరత్న
 సమాధానము

స్వరాజ్యపార్టీ నాయకుడైన చిత్తరంజనదాసు (C R
 Das) గారిని ఒకసభలో యెదుర్చుచు, “నేనూ ఒక C R
 దాసునే - చీరాల రామదాసు!” అని చెప్పేరు

ఒకతూరి గుంటూరు ఎ సి కాలేజీలో సభ డాక్టర్
 రాధాకృష్ణయ్యగారు (ప్రస్తుత భారతాధ్యక్షుడు) వక్త-
 పిన్నిపల్ రామస్వామి అధ్యక్షుడు - “India speaks,

America presides" అనే ఆ ధోరణు వ్యాఖ్య.

“అనిబెసాంటుకు మోక్షం వచ్చినా రాకపోయినా, ఆపెభక్తులకు తప్పకుండా వస్తుంది గాంధీ అనుచరులకు వచ్చినా, రాకపోయినా గాంధీగాఢీమాత్రం తప్పకుండా వస్తుంది”

గయాకాంగ్రెసులో మోక్షీలాల్ నెహ్రూగారు, ఆయన కుటుంబాన్ని (జవహర్లాల్ కమలా, ఇందిరా, కృష్ణ విజయ లక్ష్మి వగైరా) చూచి ‘బండరులో రామసింగు వంచదార చిలకల్లాగున్నారే! అన్నాడు

1923 గయాకాంగ్రెసులో ఒక ఛాందసుడు పట్టుబట్ట కట్టుకొని భోజనానికి వచ్చేడు ఆయనప్రక్కనే కుసుమా ధర్మన్న అనే ఆదిమాంధుడు కూర్చున్నాడు. అప్పు డాంధ్రీరత్నం ఆఛాందసునితో ‘శాస్త్రులుగారూ’ మీవ్రక్క కూర్చున్నవారెవరో తెలుసునా? కుసుమా ధర్మావధాన్లు గారు! మీరు వెంటనే మీబసలోకి వెళ్లి బట్టలుమార్చుకొని ఫలహారం చేసినట్టుగా ఈభోజనకాండ పూర్తి చేసుకోండి” అని హెచ్చరించేడు

పాకీస్తాన్లో గాంధీగారు గీతాపాఠశాల ప్రారంభిస్తే “ఈయన వర్తి ఆరసిమడనుకుంటానండీ! అస్పృశ్యత భోగొట్టాలంటే, పాకీస్తాన్లో మాతృత్వం చూపించాలిగానీ, యీ అసృశ్యత వల్ల ఎనులేమిటి?” అన్నాడు, ఆంధ్రీరత్నం

పంశ్న - మీరు కాపింగు ఎదుకు పెట్టకున్నారండీ?
సమా - అది Universal hair-cut - విశ్వమానవ
పద్ధతిగనుక

గాంధీశిష్యులగురించి - “ఇదంతా ఒక ISM అండీ-
గాంధీ-ISM అప్పయ్యదీక్షుతులుగారి గోచీఇజమ్ వలె!”
అన్నాడు-అంటే దీక్షుతులుగారు గోచీ సవరించుకుంటే,
శిష్యులూ సవరించుకోవడం మొదలుపెట్టేరుట!

నాన్ కోఆపరేషన్ రోజులలో చెన్నపురి ప్రిభుత్వాన్ని
రావణాసురునితో పోల్చేవాడు - ఆంధ్రరత్నం గవర్నర్
విల్లి గడ్డన్ ప్రిభువు శాసనసభాభ్యుత్తుడు, నుగురు కొన్ని
లర్లు, ముగ్గురు మంత్రులు ఒకపార్టీనాయకుడు (పిట్టి త్యాగ
రాయ శెట్టి)-ఈవదిమంది దానికి వదితలలుట!

ఒకసారి పానుగల్లురాజు (మఖ్యమంత్రి) చీరాల
వచ్చేడు విభీషణునివలె
వారిసీతను వారికిచ్చి-నీదు
తోవను నీవుపోరా-రావణా!
అని పాదులచే వడించెను

గజాం జిల్లాలో ఏడాది శిక్ష విధింపబడి, కారాగా
రోన్ముఖుడై - “పదవే భద్రాద్రికి - పాపిష్టిఘటమా!” యను
గీతాలాపన.

మ రి కొన్ని సూక్తులు

“గాంధీగారి అహి సాయుత అసహోద్యమంలో ఆరహాయం కంటే అహింసయే ఎక్కువవాలు”, “ప్రహేద సాధనచేస్తే వారసింహంగా పరిణమిస్తుంది”, “తాగూరు కవిత్వం చేరుకూర వెంకటకవి పాకానినైనా రాదు”, “పూర్వం రామాయణమైతే యిప్పుడు రామారాయణం” (అప్పటి మద్రాసు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ రాజా రామారాయణం గారు), “గాంధీ పురుషోత్తమడనుకొన్నాము కాని ఉత్తమ పురుషుడైనాడు”, “ప్రధనుసమాగంలో కూడా ప్రెస్ కరె స్పాండె లేవా? , “పరస్పర స్నేహానికి పరిహాసమే హా మాన్నము , “నేనూ ఒక బిల్లుకు సంస్థనే! , “ప్రిస్తుత పురపాలన పాపాపాన పరిపాలన , శాసనసభలో సాతాళి పు ధాతుపు , “రాజకీయవేత రాజ్యయినకు భర్తయేకాని పుత్రుడు కానేరడు - వందేమాతరంభావము రాజకీయములలో దూష్యము , “గురువులకు దక్షిణ యివ్వాలికాని వేతనాలేమిటి? , “కాంగ్రెసుజెండా దూ దేకుల జెండా (Spinners Weavers flag) ఆదన్ శ్రీసతి కొప్పపై, తనువుపై ఇది Indian definition of a straight line”, “బ్రహ్మసూత్రాలు చూడవలసిన వాళ్ళకి యీ కంపెనీ ఆక్టు (Company Act) లెగువడి?” , “దేముడు గుంటూరులో యిప్పుడు పొగాకుగా వెలిసేడు”, “ప్లస్సు మైనస్సు వేసి చూస్తే, మనరాష్ట్రంలో ఒక్క నాగేశ్వరాపురానే మిగుల్తారు”, “‘రా’ అంటే రాజ్యం, ‘మా’ అంటే మనది - ‘రామ’ శబ్దంలో స్వరాజ్యం ఉంది”.

